

A kibertér

Mészáros Rezső geográfus professzor új kötete
(Hispania Kiadó, Szeged, 143 oldal, 1100 Ft)

A 2003. évi ünnepi könyvhétre jelent meg Mészáros Rezső „Kibertér – A földrajzi tudás új dimenziói” című könyve. A neves akadémikus professzor 2001-ben a Magyar Tudományban megjelent „A kibertér társadalomföldrajzi megközelítése” című tanulmányában már vázolta e témában történt kutatásainak egy szeletét. A most megjelent könyv mind témájában, mind tartalmilag igazi újdonság.

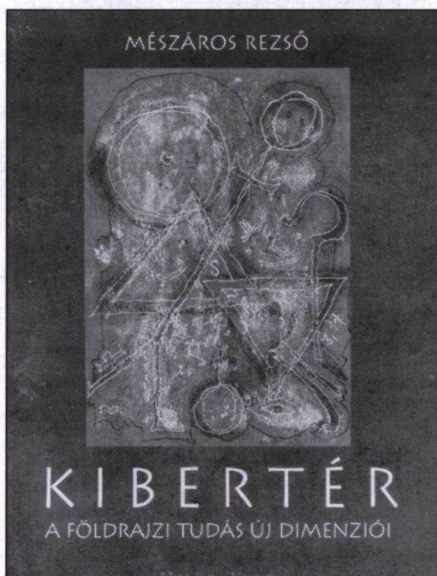
A szerző bevezetőjében bemutatja a fogalmat, W. Gibson találmányát, aki Neuromancer (1984) című regényében szerepeltette azt először. A cyberspace (magyar átírással: kibetér) a görög hajózni (navigálni) szóból ered, de hajózásra alkalmas teret is jelent. „A kibetér Gibson felfogásában egy olyan mátrix, amely színes, elektronikus, karteziánus adattájkép (dataspace), ahol vagy inkább amelyben az egyének és a cégek interaktív kapcsolatba lépnek az információval, sőt, kereskednek vele” – írja a szerző. „A kibetér általában ott jelentkezik a maga térképalkotásával, ahol valamilyen igényt elégít(het) ki, vagyis a kibetér tértípusai és alakzatai teljes egészében társadalmi eredetűek, bár ma még gyakran nincsenek megjelenítve. De egyre több informatikus tartja fontosnak, hogy láthatóvá tegye ezeket a téralakzatokat, éppen azért, hogy segítse jobban megérteni azokat.”

Az 1970-es években a kibernetikai térrel foglalkozó társadalomtudósok úgy mint Umesao, Garrison, Marble, Berry, Bourdieu és utódaik az információs társadalom (tudáslapú társadalom, digitális társadalom) közeli eljövételének, jóslatának megfogalmazásakor korántsem gondolták, hogy a század végén maga az információ digitális formában való létrejötte, áramlása, áramoltatása egyre több esetben teljes egészében helyettesíti a testi valóságban megjelenő, atomok által létrehozott kapcsolatokat.

A szerző szerint „Újfajta tér kialakulásának vagyunk a kortársai, a földrajztudósoknak pedig arra kell összpontosítaniuk a kutatásaikat, hogy megértsék ennek dimenzióit és megkülönböztető jegyeit. Az új geográfia kibergeográfianak vagy virtuális földrajznak nevezhető, mivel a kibernetikai térről szól – vagyis arról a világról, amely számítógépes képernyőnk mögött a számítógépek mérhetetlen hálózatában terül el. [...] Sokan osztják azt a véleményt, hogy a kibetér nem az információ szállítására és feldolgozására van a legnagyobb hatással, hanem a társadalmi viszonyok és kapcsolatok alakulására. A kibetér képes befolyással lenni az éntudatra és a közösségekre. A kibetér olyan térképalkotást nyújt, ahol az ember testtelenné válhat azzal, hogy olyan kölcsönhatások terébe lép, melyek függetlenek a test-

től és a testtel kapcsolatos olyan meghatározottságoktól, mint a nem, a fajta. Meghatározó az az élmény, amely lehetővé teszi az emberek számára, hogy kimozduljanak tér- és időbeli helyükről, hogy személyiségük olyan oldalaival folytassanak kísérleteket, amelyeket egyébként a valóságos földrajzi térben alkotnak.”

Míg azonban a digitális kor hívei nem értenek egyet azokkal, akik a társadalmi szakadékok szélesedését észlelik, addig napjainkban egyre általánosabb az a vélekedés, hogy az információhoz jutás vagy nem jutás mellett egyre inkább annak gyorsaságán is alapuló „új egyenlőtlenségek” jönnek létre. Dahrendorf értelmezésében ez a folyamat azt jelenti, hogy az oktatási rendszer expanziójá-

nak, így a felsőoktatási ifjúsági tér globalizálódásának nem közvetlen velejárója a demokratizálódás és az esélyek növekedése, ugyanis a kulturális javak ismételt monopolizálódása tapasztalható. Nem pusztán arról van szó, hogy az esélyek egyre differenciáltabbá válnak (váltak), hanem mindeközben napi aktualitássá lesz (lett) a tudásmonopóliumok újarendeződése.

Napjainkban sora egymásután jönnek létre új és új kódrendszerek, egyre többen érzékelik azt, hogy kizárólag az marad talpon, aki ezeket a kódokat gyorsan tudja megfejteni. A kódolás és a dekódolás rendszere erőteljesen függ attól, hogy a társadalom hatalmi szerkezete milyen lehetőségeket támogat, illetve milyen lehetőségeknek nyújt érvényesülési teret. A magyar felsőoktatási rendszer kapcsán például ma már csupán illúzióként kezelhetjük azt a feltételezést, hogy felsőoktatási tér kitágulásával a társadalmi egyenlőtlenségek eltűnnek. A kutatásokból láthatjuk, hogy új egyenlőtlenségek alakulnak ki, ame-

lyek az egyenrangúakat is differenciálják, és ezzel párhuzamosan a leszakadás veszélye fokozódik, az ifjúság egyre sebezhetőbbé válik, továbbá élesedik a verseny az elitbe kerülésért, de a középosztályban maradásért is.

Bourdieu gondolata, hogy a „kapcsolattartás időbe és pénzbe és ezáltal közvetlenül vagy közvetetten gazdasági tőkésbe is kerül” a kibetér „lakosai” számára fokozottan érvényes. Itt ugyanis a hálózati térben való eligazodás, úgymint a készséggé vált, használható (inkorporált) kulturális tőke mellett egyre fontosabbá válnak a kibetérben való létezéshez (sőt a létezés teljességében való megéléséhez) alapot jelentő, a hálózat lehetőségeit kihasználó új és új technikai fejlesztések eredményeként létrejött eszközök. Az egyenlőtlenségek, tehát a technikai eszközök (alkatrészek és szoftverek) napi szintű frissítése, illetve az ahhoz való hozzáférés talaján termelődnek újra.

A kötet szerzője szerint: „Napjainkban az információs és kommunikációs technika újfajta tér-idő viszonyokat alakít ki, új lehetőségeket kínál az ember számára a tér felhasználásában. Ez a technika egyre több gyakorlati hasznossággal tölti meg a virtuális teret. De megváltoztatja életmódunkat is, hiszen akkor is hatással van ránk, ha személy szerint nem használjuk, mert az életünket megszabó intézményekben ez az eszköztársadalom a működés alapfeltételévé vált. Az információs és kommunikációs technikai újdonságok és a hálózaton közvetlenül hozzáférhető számítógépes szolgáltatások használata egyre szélesebb körre, egyre nagyobb tömegekre terjed ki, ezért valószínűsíthető, hogy ez a technika és az általa létrehozott virtuális tér, a kibetér már a közeli jövő nagyhatású tényezője lesz. A kibetér megértéséhez szükséges ismerni azt a mechanizmust, ahogyan ezek a technikai rendszerek átalakítják a térformákat, a tér-idő viszonyokat és ahogyan újabbakat hoznak létre. Ez a fejlemény nagy kihívás a társadalomföldrajz számára. De egyben nagy lehetőség is beépíteni fogalom- és metodikai rendszerébe ezt az új valóságos virtuális teret, mert – egyetértve M. Dodge és R. Kitchin (2001) véleményével – ezáltal növelhető a földrajz életképessége és versenyképessége, valamint interdiszciplináris kapcsolatrendszerre a szociológiához, a számítógépes kommunikációhoz, az információs térbeli megjelenítéséhez, sőt, még a kognitív pszichológiához is.”

Mészáros Rezső kötetében igen izgalmasan mutatja be a kibetér fő vonásait. A szerző az olvasót a virtuális valóság formáitól, a kibetér ábrázolása (térképezése) problematikáján át a kibetér és a társadalom, illetve a kibetér és a gazdaság viszonyrendszeréig vezeti el. Nyugodtan írhatjuk: térgeográfusoknak, informatikusoknak, médiakutatóknak, cyberszociológusoknak kötelező olvasmány. A Kibertér (A földrajzi tudás új dimenziói) című könyv ugyanakkor nemcsak a téma iránt érdeklődő olvasó számára értékes mű. Azt a szerző olvasmányos stílusa, valamint elkötelezettsége a társadalomföldrajzi kutató-gondolkodó szemlélet bemutatása iránt teszi mindenkori számára élvezetes olvasmányá.

Jancsák Csaba